

Etnografijos rašymo problemos: tradicinių ir postmodernių konvencijų kritika

Neringa Klumbytė

XX a. septintajame dešimtmetyje antropologai kvestionavo ir dekonstravo iki tol amerikietiškoje kultūrinėje antropologijoje vyravusią tradicinę mokslinę etnografiją. Naujos paradigmos pateikė alternatyvias reprezentacines ir diskursines konvencijas, pasiūlė naujus būdus epistemologiniams ir metodologiniams klausimams spręsti. Šiuolaikinėms, nuo XX a. septintojo dešimtmečio iki mūsų dienų parašytoms etnografinėms monografijoms būdingos naujos jų rašymo strategijos (subjektyvumas, refleksyvumas, dialogas ir kt.), dėmesys istorijai, politiniam-ekonominiam kontekstui, nauji objektai ir metodai. Nepaisant pranašumų prieš tradicinius tekstus, naujos paradigmos ne tik kad neišsprendžia kai kurių tradicinių monografijų rašymo problemų, bet ir iškelia naujų epistemologinių bei metodologinių klausimų. Tiek tradiciniai, tiek šiuolaikiniai etnografiniai tekstai pateikia dalines tiesas, reprezentacijas, paveiktas politinių ir istorinių kontekstų, moralinių ir ideologinių imperatyvų bei tam tikrų teorinių modelių.

Neringa Klumbytė, Pitsburgo universiteto (JAV) Antropologijos departamentas, 3C01 Hall, Pittsburgh, PA-15260, el. paštas: Nekst4@pitt.edu

Šiuolaikinėje kultūrinėje antropologijoje etnografija, kuriai būdingi lauko tyrimai ir jų pagrindu rašomos monografijos, yra vienas iš svarbiausių disciplinos skiriamųjų bruožų. Pastarųjų dešimtmečių etnografinė monografija apibūdinama įvairiausiais terminais: „postmoderni“ (Polier, Roseberry 1989, Tyler 1986), „eksperimentinė“ (Marcus, Cushman 1982), „naratyvinė“ (Tedlock 1991). Ji supriešinama su „tradicine“, arba „realistine“, monografija (Marcus, Cushman 1982).

Tradicinei etnografiniai monografijai¹ būdingi funkcionalistų ir struktūralistų darbai (pvz., B. Malinowski, E. Evans-Pritchard), kurie įtvirtina tam tikras reprezentacines ar diskursines konvencijas kaip objektyvų rašymo stilių,

¹ Kalbėdami apie „tradicinę etnografinę monografiją“, dažniausiai turime galvoje tokią monografiją, kurią apibūdina tradicinės etnografijos rašymo konvencijų visuma. Ne visos konvencijos pasitaiko funkcionalistų ar struktūralistų monografijose, tačiau „tradicinę etnografinę monografiją“ geriausiai reprezentuoja E. Evans-Pritchardo monografija apie Centrinės Afrikos, Sudano, nuerus – „Nuer“ (Evans-Pritchard 1968 [1940]).

autoritetingo antropologo įvaizdį, kultūrinį reliatyvizmą, tarpkultūrinį supratimą (crosscultural comprehension), neprieštarinę kultūros kaip vientisos sistemos įvaizdį ir pan. Šios konvencijos sudarė vadinamosios mokslinės etnografijos pagrindą² (plačiau žr. Klumbytė 1999). XX a. septintajame dešimtmetyje antropologai kvestionavo tradicinę mokslinę etnografiją, tokias etnografinių monografijų rašymo konvencijas, kurios, anot antropologijos klasikų B. Malinowskio, R. Radcliffe-Browno ir kt., turėjo garantuoti tiesą apie jų aprašomąją kultūrą. Į tradicinėse etnografijose pristatomą kultūrą imta žiūrėti kaip į dalinį konstrukta, vieną iš daugelio galimų naratyvų. Etnografiją pradėta laikyti subjektyviu, interpretaciniu ir ideologizuotu žanru.

XX a. septintajame dešimtmetyje išpopuliarėjo šiuolaikinės („postmodernios“, „eksperimentinės“ ir pan.) monografijos, kurios įveda netradicines reprezentacines ir diskursines konvencijas, bando spręsti epistemologinius ir metodologinius klausimus. Atkreipiamas dėmesys į konteksto svarbą (pvz., postkolonializmas), makrosistemos ir pan. reikšmę (pvz., darbai, siejami su politinės ekonomikos paradigmomis), istorinės analizės būtinumą etnografiniuose darbuose (pvz., etnografinės monografijos, jungiančios socialinės istorijos ir antropologijos perspektyvas). Veikiant XX a. devintojo dešimtmečio literatūrinėms tendencijoms (Clifford, Marcus 1986), pradedama eksperimentuoti ir rašant etnografinių monografijų tekstus (Klumbytė 1999).

Šiuolaikinė etnografinė monografija peržengia disciplinų ir žanrų ribas. Istorija, politinė ekonomika, literatūra, kultūros studijos, sociologija, tarptautiniai santykiai ir kitos sritys įjungiamos į antropologinius darbus. Etnografinės monografijos nepretenduoja į neginčytiną objektyvumą, nekvestionuojamas reprezentacijas, kelia etines ir politines problemas. Antropologai studijuoja šiuolaikinės industrinės visuomenės savo studijų objektą paprastai apibrėždami ne kaip „kultūrą“ (kaip vientisą sistemą), kaip tai daroma tradicinėse monografijose, bet kaip įvairias praktikas ir diskursus, pvz., imigracijos problemas, grupės identiteto konstravimą ir pan.

Šiame straipsnyje, remdamasi George E. Marcus'u ir Dick Cushmanu (1982) – vienu iš nedaugelio bandymų apibendrinti tradicinės etnografijos specifiką – pristatysiu tradicinės etnografijos reprezentacines ir diskursines konvencijas, pateiksiu šių konvencijų interpretacijas ir kritiką. Antroje straipsnio dalyje analizuodama tradicinės etnografinės monografijos rašymo alternatyvas, pratęsiu diskusiją apie tradicinių etnografinių tekstų rašymo problemas bei nužymėsiu galimybes šias problemas spręsti. Kadangi šiuolaikinės etnografijos susiduria su teksto kūrimo strategijų, retorikos, epistemologinėmis ir metodologinėmis problemomis, apžvelgsiu ir jų rašymo problemas.

² „Mokslinė etnografija“ – tai tradicinė etnografija, kuri taiko mokslinio tyrimo metodus ir specifines etnografines konvencijas – kultūrinį reliatyvizmą, kultūros kaip vientisos ir neprieštaringos sistemos reprezentaciją, tarpkultūrinę sampratą (crosscultural comprehension) ir pan. (plačiau žr. Klumbytė 1999: 89).

Straipsnyje bus kalbama apie amerikietiškosios antropologijos ir etnografijos tradicijas. Terminas *antropologija* vartojamas *kultūrinės antropologijos* prasme. Etnografija (ethnography) suprantama kaip tyrimo procesas, kurio metu antropologas atidžiai stebi, registruoja ir dalyvauja kasdieniniame kitos visuomenės gyvenime – tai vadinama lauko tyrimais (fieldwork research) – ir po to aprašo savo stebėjimus, pabrėždamas vaizduojamąsias detales (Marcus, Fisher 1986). Veikalai, kuriuose remiamasi lauko tyrimais, straipsnyje vadinami etnografinėmis monografijomis. *Tradicinės antropologijos* ir *tradicinės etnografijos* terminai nurodo į XX a. trečiojo–septintojo dešimtmečių laikotarpį, į etnografines monografijas, kurios vadovavosi funkcionalizmo ir struktūralizmo tradicijomis, ir į antropologiją, kurią reprezentavo pagal šias tradicijas rašytos monografijos. *Šiuolaikinė etnografija* suprantama kaip XX a. septintojo–dešimtojo dešimtmečių antropologijos teorijos ir praktikos produktas.

Tradicinės etnografinės monografijos konvencijos

Remiantis Marcus'o ir Cushmano (1982) *realistinės etnografijos* kaip žanro³, būdingo tradicinei etnografinėi monografijai, analize, galima būtų išskirti šias tradicinės etnografijos monografijos požymius bei konvencijas:

- 1) naratyvinė struktūra, kuri pateikia socialinio ar kultūrinio gyvenimo visumą (tradicinės etnografinės monografijos dalys apima geografiją, giminystės ryšius (kinship), ekonomiką, politiką, religiją ir t. t.);
- 2) mokslininko-stebėtojo įvaizdis (antropologas tekste yra „nematomas“, asmeninės išvalgos pasitaiko tik įvadinuose skyriuose, etnografiniame aprašyme vyrauja trečias asmuo ir objektyvistinis stilius);
- 3) bendras „žmonių“ įvaizdis (individas nėra svarbus, tekstuose kalbama apskritai apie grupę, pvz., nuerai);
- 4) lauko tyrimų atlikimo sąlygų ir patirties, kaip nereikšmingų dalykų, reprezentavimas (atvykimo laiko ir vietos, gyvenimo sąlygų ir pan. aprašymai nukeliami į monografijų pastabas, nuorodas, pratarmes ar priedus);
- 5) dėmesys kasdieninio gyvenimo situacijoms ir detalėms;
- 6) vietinių gyventojų požiūrio (native point of view) reprezentacija (etnografiniai tekstai pateikiami kaip vietinių gyventojų požiūriai);
- 7) tam tikras apibendrinantis rašymo stilius (atskiri duomenys išplečiami, laikant juos tipiškais ir pan.);
- 8) speciali etnografinių monografijų profesinė kalba (šios kalbos pavyzdžiais laikyčiau (nors Marcus'as ir Cushmanas jų nevardija) tokias re-

³ Marcus'as ir Cushmanas vartoja terminą *realistinė etnografija*, atkreipdami dėmesį į tai, kad tradicinės etnografijos tekstai panašūs į realizmo srovę literatūroje, pavyzdžiui, siekiant reprezentuoti socialinio ar kultūrinio gyvenimo visumą (konkrečią realybę), kurią patyrė autorius.

torines sąvokas: „objektai“, „aprašymai“, „faktai“, „apibendrinimai“, „tiesa“, „patikimumas“ ir pan.);

- 9) vietinių gyventojų sąvokos (vietinė kalba) ir diskursai pateikiami kaip kontekstas, atskirai nenurodant, kiek autorius moka vietinę kalbą.

Šias konvencijas būtų galima papildyti kai kuriais kitais aspektais, dažnai pasitaikančiais tradicinėse monografijose (Clifford, Marcus 1986; Klumbytė 1999: 88–99). Tradiciniuose tekstuose dažniausiai sutinkamas „atjaučiantis“, „nesuinteresuotas“, „nesubjektyvus“ mokslininkas, kuris stebi, renka duomenis, aprašo visada išlaikydamas distanciją tarp savęs ir pateikėjų ir išsaugodamas objektyvumą. Vietiniai gyventojai (natives) paprastai būna kategorizuojami kaip „kiti“ ir skirtingi, jų kultūra pateikiama kaip vieninga, neprieštaringa ir nekintanti visuma.

Be minėtų tekstinių konvencijų, tradicinės etnografinės monografijos ignoruoja kaitą, kontekstą, galios ir ideologijos svarbą. Svarbu pažymėti, jog tradicinė etnografija struktūralizmo ir funkcionalizmo tradicijose yra laikoma moksliniu darbu ir dauguma jos konvencijų (pvz., nesuinteresuotas stebėjimas, objektyvus stilius) siekiama pateisinti jos kaip mokslinės paradigmos teisėtumą (legitimacy).

Tradicinės etnografijos rašymo konvencijų kritika

Kaip minėta, XX a. septintajame dešimtmetyje buvo suabejota tradicinių etnografijų moksliskumu, antropologai atkreipė dėmesį ne tik į tradicinės etnografijos konvencijomis pagrįstų reprezentacijų sąlygiškumą, bet ir į politiką bei ideologiją, kurias tradicinės reprezentacijos įteisina. Grįžtant prie išvardytų tradicinės etnografijos rašymo konvencijų, būtų galima suminėti šias kritines pastabas:

1. Nepaisant siekimo pateikti socialinio ar kultūrinio gyvenimo visumą, etnografinės monografijos negali reprezentuoti šios visumos, nes ji yra prieštaringa, įvairi, besikeičianti, priklauso nuo konteksto ir pan.

2. Objektyvus mokslininkas-stebėtojas rodo į mokslinį antropologo užsiangažavimą, kuris nėra lengvai įgyvendinamas. Remiantis James Cliffordo (1986) ar Clifford Geertzo (1988) pateikta tokio „objektyvumo“ kritika, galima būtų teigti, jog „objektyvus mokslininkas-stebėtojas“ yra retorinė figūra, įtvirtinanti antropologo autoritetą ir padedanti sukurti mokslinio teksto įvaizdį. *Objektyvus stebėjimas* taip pat gali būti laikomas tam tikru duomenų rinkimo būdu, kuris privilegijuoja tam tikrą, vadinamąją „objektyvią“ patirtį, tuo tarpu „subjektyvi“ patirtis lieka už teksto ribų. Antropologai pastebėjo, kad nors kiekvienas autorius stengiasi rašyti objektyviai, bet jie yra skirtingi, galima atskirti E. Evans-Prichardo ir B. Malinowskio ar C. Levi-Strausso stilių, taip pat įvaizdžius ir naratyvus, kurie vyrauja jų darbuose (Geertz 1988). Mary L. Pratt nuomone (Pratt 1986), tradicinių darbų sąsajos su keliautojų, misionierių ir

kolonijų administratorių nemoksliniais darbais taip pat kvestionuoja etnografijų „objektyvumą“.

3. Bendras „žmonių“ įvaizdis apibendrina mintis ir veiksmus, kurie kiekvienu individualiu atveju gali būti labai skirtingi. Tradicinių etnografinių monografijų „žmonės“ dažniausiai reprezentuoja ne visus gyventojus, o tam tikrą jų grupę, su kuria bendravo antropologas. Ši grupė paprastai yra suaugę vyrai.

4. Nors lauko tyrimų atlikimo reprezentacija padeda sudaryti „buvimo tenai“ (been there) išpūdį, kuriuo remiasi antropologo autoritetas (Geertz 1988) ir tai yra reikšminga įteisinant antropologinius tekstus kaip teisėtus (legitimate) darbus (pvz., Marcus ir Cushman 1982), bet politinės ir ideologinės tyrimų priežastys aprašant lauko tyrimus lieka nepaminėtos.

5. Kasdieninio gyvenimo situacijų ir detalių vaizdavimas padeda sukurti *gilios analizės ir išsamaus tyrimo* įvaizdį, kuris, kaip ir lauko tyrimų atlikimo reprezentacijos atveju, padeda sukurti „buvimo tenai“ išpūdį ir įteisina antropologo autoritetą.

6. Tradicinių etnografijų kritika atkreipė dėmesį į sudėtingus santykius tarp pateikėjų ir antropologų (pvz., Rabinow 1977). Tiek pateikėjas, tiek antropologas tyrimo metu keičia savo nuostatas, požiūrius ir nuomones. Daugeliu atvejų antropologas pasitiki keliais žmonėmis, pateikiančiais didžiąją dalį informacijos apie nagrinėjamąją „kultūrą“. Rabinowas (1977) išskiria „gerus“ ir „blogus“ pateikėjus, pažymėdamas, jog geras pateikėjas yra tas, kuris sugeba objektyviai įvertinti reiškinius ir patirtis, pateikti juos antropologui suprantama ir priimtina forma. „Kultūra“ tampa daugiaplotmė interpretacija, nes respondentai savo patirtį interpretuoja antropologui, kuris/kuri toliau interpretuoja pateikėjų interpretacijas. Turint galvoje šias perspektyvas, galima paklausti, kieno požiūrius reprezentuoja tradicinė etnografinė monografija ir kaip šie požiūriai yra sukuriami?

7, 8. Tam tikras rašymo stilius ir speciali profesinė kalba (žargonas) padeda sukurti mokslinio teksto įvaizdį ir įtvirtinti antropologo autoritetą.

9. Vietinių gyventojų sąvokų ir diskursų vartojimas neva patvirtina antropologo kompetenciją apie vietinių gyventojų kalbą, šitaip sustiprindamas jo autoritetą bei reprezentacijų teisėtumą (legitimacy).

Pateiktoji tradicinės etnografijos kritika dekonstravo mokslinę etnografijos paradigmą ir atkreipė dėmesį į reprezentacines ir diskursines etnografijos rašymo problemas (Klumbytė 1999). Į etnografiją buvo pažvelgta ir kaip į politizuoto rašymo formą. Atkreipus dėmesį į kontekstą ir į istoriją, prieita prie išvados, jog dauguma etnografinių reprezentacijų buvo sukurtos kolonializmo, kapitalizmo, klasinio dominavimo kontekste. Etnografiniai tyrimai buvo vykdomi kolonijų valdytojų užsakymu ir naudojami kolonijiniams projektams įgyvendinti (pvz., E. Evans-Prichardo „Nuer“). Antropologija pateikdavo ideologinius modelius, kurie pateisindavo ekonominius, politinius ar socialinius

veiksmus kolonijose. „Vystymosi“ (development) ar „modernizacijos“ diskursai galėtų būti vieni iš pavyzdžių, kuriems atsirasti didelę įtaką turėjo ir antropologiniai tyrinėjimai.

Alternatyvos

Nuo XX a. septintojo dešimtmečio įvairiausi eksperimentai, kuriais bandyta išspręsti tradicinių etnografijų rašymo problemas, tapo labai populiarūs⁴. Šiuolaikinės etnografijos įteisina subjektyvų rašymo stilių, kuri dažnai lydi reflektyvumas⁵ apie tyrimų ir rašymo sąlygas, politinį ar ideologinį kontekstą, pasirinkimą rašyti vienokiu ar kitokiu būdu, reprezentacijų ribotumą, pateikiamas konstrukcijas. Rašymo stiliui, skirtingai nuo tradicinių etnografijų, taip pat būdinga naudoti *daug perspektyvų* ir *daug balsų* (Clifford 1986, 1989), dažnai pažymint, kas kalba, t. y. kas autorius (atkreipiant dėmesį į jo rasę, lytį, amžių, klasę), kokioje situacijoje ir pan. Šiuolaikiniai tekstai taip pat būna fragmentiški, eklektiški, atviri (t. y. nepateikia galutinių išvadų, apibendrinimų), įtraukia skaitytoją, vartoja ironiją, kvestionuoja pateikiamas reprezentacijas ir konstruktus, gali įjungti prieštaravimus, dramatiškumą, konfliktą, kaitą, abejonę, paradoksą, nežinojamą, atsitiktinumą. Jei tradicinį rašymo stilių būtų galima apibūdinti daugiau ar mažiau mokslinė retorika, t. y. tokiomis sąvokomis kaip „objektai“, „aprašymai“, „faktai“, „apibendrinimai“, „eksperimentai“, „tiesa“, „patikrinimai“, „patikimumas“, „pagrįstumas“ ir pan., šiuolaikiniam rašymui būdingos kategorijos yra „trajektorijos“, „modeliai“, „strategijos“, „pozicijos“, „intencijos“, „konstruktai“, „įsivaizdavimai“, „interpretacija“, „naratyvai“, „diskursai“, „dominavimai“ ir pan.

Šiuolaikiniuose darbuose nesiekama rekonstruoti socialinio ar kultūrinio gyvenimo kaip visumos, kaip kultūros (pati analitinė kategorija „kultūra“, suprantama funkcionalizmo ir struktūralizmo atstovų darbuose kaip neprieštaringa ir vieninga visuma, yra tapusi antropologijos istorija). Aplinka, geografinis, ekonominis ar politinis kontekstas (bei kiti aspektai) dažniausiai minimi tiek, kiek jie, antropologų nuomone, susiję su nagrinėjama tema. Tokios konvencijos kaip *kasdieninio gyvenimo situacijos ir detalės* arba *atliktų lauko tyrimų reprezentacija* konkrečiuose darbuose yra skirtingai svarbūs ir nevienodai pristatomi ar iš viso nepristatomi. Tai priklauso nuo pasirinkto objekto, srities ar autoriaus prioritetų. Pavyzdžiui, J. R. Wedel (1998) savo etnografiniuose

⁴ Netradicinių darbų galima rasti jau ir XX a. ketvirtajame dešimtmetyje, pvz., G. Reichard Spider'io: „Woman: A Story of Navajo Weavers and Chanters“ (1934), vartoja pirmą asmenį, subjektyvų rašymo stilių. Tokie darbai iki XX a. septintojo dešimtmečio buvo reti ir neįtraukiami į mokslinę apyvartą.

⁵ Terminas, nusakantis reflektyvumą kaip ypatybę, kai tekstas atkreipia dėmesį į jo kūrimą ir sukūrimą. Plačiausia prasme reflektyvumas reiškia sąmoningą tyrinėtojo suvokimą, jog jis, tyrinėtojas, yra prasmis apie „kitus“ šaltinis (Klumbytė 1999).

tyrimuose apie Vakarų pagalbos einamąją politiką pokomunistinės Rytų Europos ir buvusios SSSR šalims tyrinėja posocialistinių politinių-ekonominių elitą ir ekonominių, politinių bei socialinių kontekstą, kuris nulemia neefektyvų pagalbos panaudojimą ir stabdo reformų įgyvendinimą. Tokiame darbe kasdienio gyvenimo situacijos, detalės nėra svarbios ir nenaudojamos. T. Bringa (1995) etnografinėje monografijoje apie Bosnijos musulmonus aprašo daugumą situacijų ir detalių, pateikia savo atliktų tyrimų aprašymus (vieta, laikas, su kuo bendravo ir pan.).

Mokslininko-stebėtojo įvaizdis šiuolaikinėse etnografinėse monografijose faktiškai nebesutinkamas. Galima teigti, jog toks įvaizdis apibūdina tam tikras kai kurių etnografinių tekstų dalis, tačiau nėra vyraujantis ir vienintelis darbuose. Mokslininko-stebėtojo įvaizdį keičia kiti – *antropologo-komentatoriaus* (commentator) (Stack 1996, Hurston 1978 [1935]), *antropologo-veikėjo* (participant performer, pvz., Hurston 1978 [1935]), *situacinio aktyvisto* (circumstantial activist) (Marcus (1997) terminas), *aktyvaus dalyvio* (pvz., Sheper-Hughes 1992), *advokato* (advocate) (pvz., Bringa 1995) įvaizdžiai. Jie yra ne tik bandymas išvengti problemų, kylančių rašant tradicinius tekstus, bet ir siekimas spręsti tyrimų keliamas politines, ideologines ir etines dilemas. Pavyzdžiui, R. Beharo (1996) *pažeidžiamas stebėtojas* (vulnerable observer) yra bandymas įjungti emocijas ir moralines nuostatas, kurios neišvengiamos susiduriant su mirtimi tyrinėjimų metu. Panašiai N. Sheper-Hughes (1992) vaikų mirštamumo tyrimas Brazilijoje paskatino autorei tapti ne pasyvia stebėtoja, bet aktyvia dalyve, siekiant padėti motinoms ir mirštantiems vaikams.

Šiuolaikinės etnografijos rodo pateikėjų ir antropologų santykio problemškumą ir jo poveikį tekstinėms reprezentacijoms. Pasak R. Rosaldo (1986), vietiniai gyventojai gali būti išvalgūs, sociologiškai teisingi, bet ir suinteresuoti, klystantys, dėl kažkokių priežasčių pateikiantys klaidingas versijas. Tarp antropologų ir pateikėjų visada yra svarbus galios klausimas. D. K. Kondo (1986) teigia, jog šie santykiai yra sudėtingi ir nuolat besikeičiantys. Pateikėjai gali stipriai veikti tyrimų eigą ir patį antropologą (Kondo 1986). Tokios tradiciniams tekstams būdingų santykių prielaidos kaip abipusė pagarba, supratimas ir priimtinumai gali būti nepasiekiamos.

P. Rabinowo nuomone, lauko tyrimų patirtis keičia tiek antropologą, tiek pateikėjus (Rabinow 1977). Kiekvienas antropologas gali visiškai identifikuotis su pateikėjais, gali būti visiškai svetimas arba užimti kokią nors tarpinę poziciją tarp šių dviejų polių (Kondo 1986). Pateikėjai nėra pasyvūs empiriniai (nekalti, romantizuojami ir pan.) „kiti“, kaip tradicinių darbų tekstuose. Daugelyje tekstų jie yra aktyvūs subjektai, bendraatoriai. Tai konkretūs žmonės su sava praeitimi ir atmintimi.

Skirtingai nuo tradicinių tekstų, šiuolaikiniuose darbuose atkreipiamas dėmesys į kontekstą (kuriuo gali būti laikomi ir tokie konstruktai kaip globali-

nė ar kapitalistinė sistema), taip pat į istoriją, galios ir ideologijos, kaitos aspektus. Postkolonijinė antropologija rašoma taikant politinės ekonomijos ir istorijos teorijas. Pavyzdžiui, John L. Comaroff'as ir Jean Comaroff (1992) kalba apie kolonializmo istoriją, dekonstruodami pačią Vakarų istoriografiją, kaip paremtą pagrindiniais biografijos ir įvykio tropais. J. L. Comaroffo ir J. Comaroff diskusija paremta politinės ekonomijos teoriniais modeliais. Dėl to autoriai gali kalbėti apie kolonializmą tokiomis analitinėmis kategorijomis kaip „kolonizatoriai“ (colonizers) ir „kolonizuotieji“ (colonized), pabrėždami šių sąvokų daugiareikšmiškumą, taip pat apie „kapitalistinę sistemą, „kapitalistinius santykius“ ir pan., šitaip į analizę įvesdami kontekstą. Panašias paradigmas taikant parašytas ir Erico R. Wolfo darbas „Europa ir žmonės be istorijos“ (Wolf 1982). Jame atkreipiamas dėmesys į tai, jog tolimų Europai kraštų vietiniai gyventojai nėra žmonės be istorijos (people without history), kaip kad buvo laikoma kitų antropologų darbuose. Autoriaus pateikta istorijos samprata apima kovą ir pasipriešinimą kolonizatoriams, tai suvokiant kaip dalyką, neatsiejamą nuo kapitalistinės sistemos funkcionavimo.

Šiuolaikinių etnografijų rašymo problemos

Nors tradicinės etnografijos kritika įvedė daug svarbių pakeitimų į etnografiją, negalėtume teigti, kad tradicinės etnografijos problemos išsisprendė, kai naujose netradiciškai rašomose etnografinėse monografijose išvengiama galimų reprezentacinių, diskursinių ar ideologinių problemų. Iš tikrųjų, dažnai naujos etnografijos iškelia naujas epistemologines ar metodologines problemas (pvz., Mascia-Lees, Sharpe, Cohen 1989).

Trumpam sugrįžtant prie tradicinio rašymo alternatyvų apžvalgos, kuri buvo pristatyta, galima būtų atkreipti dėmesį į kai kuriuos probleminius netradicinių etnografijų aspektus.

Pirmiausia, pavyzdžiui, subjektyvus rašymas kelia klausimą, kiek autorius gali būti subjektyvus, jei jis sau kelia daugiau ar mažiau mokslinius, o ne literatūrinius darbo kriterijus (pvz., Behar 1996). Antra, refleksyvumas kaip rašymo strategija negarantuoja, jog autorius teisingai suvoks savo darbo sąlygotumą (conditionality) politinio ir ideologinio konteksto atžvilgiu. Juk to atspindys būtų pats tekstas. Šiame kontekste refleksyvumas gali būti laikomas retorine strategija, kurios generuojama ideologija galėtų būti kritikos objektas, kaip ir tradicinių etnografijų „objektyvumas“ ar kitos kategorijos. Etnografijoms, kurios pernelyg gilinais į savo kūrybos ir antropologų darbo sąlygas, keliami „autoriumi persūdytų“ (author saturated) tekstų priekaištai (Geertz 1988). Dėl to Rabinowo „Reflections on Fieldwork in Morocco“ (1977) laikoma ne tiriamosios grupės etnografija, bet lauko tyrimų etnografija (ethnography of fieldwork).

„Daugelio perspektyvų“ ir „daugelio balsų“ naudojimas, vadinamasis polifoninis rašymas (Clifford 1986, 1989), dialogas ir kt. tekstinės strategijos gali būti laikomos metaforomis, kurių vartojimas nereiškia, kaip nurodo, pvz., Kamala Visweswaran (1994), kad bus išvengta apibendrinimų ir metanaratyvų.

Fragmentacija, eklektika, atvirumas, prieštaravimai, konfliktas, nežinojimas, siekimas įtraukti skaitytoją ir panašios naujojo etnografinio rašymo ypatybės kelia klausimą dėl autoriaus funkcijos. Anot Marcus'o ir Fisherio (1986), antropologo autoritetas turi išlikti. Antropologas yra mokslininkas, todėl jo reprezentacijos turi išlaikyti prioritetą prieš visas kitas galimas. Skirtingi antropologų įvaizdžiai (*veikėjas, advokatas, aktyvistas* ir kt.) kelia panašias mokslinio stiliaus bei politines ir etines problemas. Jei etnografiniame veikale pats autorius yra veikėjas, ar tas darbas yra etnografinė monografija, ar literatūros kūrinys? Ši atvejį iliustruoja Zora N. Hurston monografija „Mules and Men“ (1978 [1935]), kuri priskiriama tai antropologijai, tai literatūrai. Jei autorius yra „advokatas“, keliami etiniai klausimai. Pavyzdžiui, kokią teisę turi mokslininkas, būdamas iš kitos visuomenės, spręsti vietinių gyventojų problemas, kokie prioritetai lemia jo pasirinktus sprendimus, ar antropologas turi įgaliojimus juos priimti ir pan. Autoriaus kaip „politinio aktyvisto“ vaidmuo skatina ieškoti tiek etinės, tiek politinės jo pozicijos prielaidų. Kiekvienu atveju tokiose etnografijose pateikiamos reprezentacijos gali būti interpretuojamos kaip darbai, kurių autoriai yra užsiangažavę vienokia ar kitokia prasme, turint galvoje, jog tai daro poveikį jų darbams.

Tie darbai, kurie atkreipia dėmesį į kontekstą, istoriją, galią ir ideologiją, taip pat gali būti kai kuriais aspektais kvestionuojami. Pavyzdžiui, postkolonializmo pateikimas priklauso nuo istorinių šaltinių bei kitų darbų, kurių antropologai, atlikdami etnografinius tyrinėjimus, paprastai nenagrinėja. Istoriniai šaltiniai gali būti reprezentacinės ir diskursinės kritikos objektas, jie, kaip ir tradicinė etnografija, yra tam tikro laiko ir tam tikrų ideologijų produktas.

Tas pat pasakytina ir apie politinės ekonomijos paradigmu, *a priori* modelių naudojimą, pagal kuriuos struktūruojami etnografiniai duomenys. Antropologai, kurie remiasi šiais modeliais, paprastai kalba apie kolonizatorius ir kolonizuotuosius, klases, dominavimą ir pasipriešinimą. Nors santykiečiai kolonijose gali būti konstruojami pagal šiuos modelius, tačiau tai yra tik viena iš galimų perspektyvų, neatspindinčių santykių įvairovės. Ši kritika tiktu, pvz., Sidney Mintz (1985).

Tradicinį etnografinį diskursą, suponuotą baltųjų Vakarų kultūros atstovų požiūrių, kvestionuoja vietinių gyventojų kuriami tekstai (native anthropology), taip pat feministinės, etninių mažumų perspektyvos. Tačiau vietinių antropologų (native anthropologists), etninių mažumų atstovų ir kitų darbai taip pat neišvengia vakarietiškos tradicijos etnografijas rašant kylančių problemų.

Kadangi tokiems darbams suteikiamas ypatingas autentiškumo⁵ (authenticity) statusas, todėl jie paprastai išvengia kritikos, kuria sutinkami Vakarų autorių darbai. Kaip matyti iš David Stollo (1999) studijos, autentiškumo ir viktimizacijos (victimhood) kategorijos vietinių autorių darbuose gali tapti politikos įrankiais. Rigoberta Menchu (1984), anot D. Stollo, savo etnografijoje, už kurią autorei buvo suteikta Nobelio premija, paliudijo įvykius, kurie autoriaus interpretuojami kaip suklastoti, siekiant politinių tikslų.

Henriettos L. Moore (1994) nuomone, šiuolaikiniai etnografinio rašymo eksperimentai neišsprendžia tradicinei etnografijai kylančių problemų. Anot autorės, paprasčiausiai vienokią rašymo būdą keičia kitoks, vieni konvenciniai įvaizdžiai ir metaforos keičiami alternatyviais, pvz., *objektyvus*, *lyginantis stebėtojas* pakeičiamas *kritišku*, *susijusiu su kitais*, *refleksyviu subjektu*. H. Moore teigia, jog šiuolaikinės etnografijos yra taip pat sukonstruotos, antropologai rašo, perrašo, kuria naujus įvaizdžius ir subjektų pozicijas, santykius su saviimi pačiais bei su kitais. F. E. Marsia-Lees, P. Sharpe bei C. B. Coheno (1989) požiūriu, postmoderni etnografija gali būti laikoma nauja ideologija, nes dabar *balsą* įgijo moterys, trečiojo pasaulio atstovai ir visi „kiti“, t. y. ne balti Vakarų pasaulio vyrai, kaip iki tol. Taip mokslinės paradigmos, kurios pripažįsta labai plačią požiūrių įvairovę, sureliatyvina buvusius „kitų“ balsus, padarydami juos tik „vienus iš daugelio galimų“.

Baigiamosios pastabos

Kaip matoma iš pateiktų diskusinių pastabų dėl etnografijos, kaip etnografinių veikalų rašymo, nuolat kyla polemika dėl epistemologinių, metodologinių, ideologinių ir kitų antropologams nuolat kylančių klausimų. Šiuolaikinės etnografijos negalima būtų apibūdinti kažkokia vienintele paradigma, nors bandymų apibrėžti ją šiuolaikinėje teorijoje yra (Fox 1991; Marcus 1997; Marcus 1997).

Kritine antropologija paremtos etnografijos pavyzdžiuose nagrinėjamos transformacijos, nepastovumas, prieštaravimai, vykstantys šiuolaikinėje visuomenėje. Jas rašantys susiduria su neredukuojamu atsitiktinumu (irreducible contingency), sudėtingu ir nekontroliuojamu pasauliu. Santykiai su subjektais yra įvairiapusiški, konfliktiški ir dviprasmiški. Antropologai yra aktyvūs veikėjai, nuolat keičiantys tyrimo vietas. Kibernetika, globaliniai aspektai, nauja profesinė kalba (žargonas) kaip, pavyzdžiui, „moksliniai ir technologiniai įvaizdavimai“ (scientific and technological imaginaries), „rašymo mašinos“ (writing machines) ir pan., taip pat tarpdiscipliniškumas, kontekstualumas, reflek-

⁵ Toks „autentiškumas“ paprastai siejamas su vietinių gyventojų neraštingumu, vienakalbyste ir buvimu už Vakarų ribų.

tyvumas bei kritiškumas yra naujos G. Marcus'o pristatomos kritinės antropologijos gairės.

Apibendrinant būtų galima teigti, jog tiek tradicinės, tiek šiuolaikinės etnografinės monografijos pateikia dalines tiesas, reprezentacijas, kurioms daro įtaką tam tikri teoriniai modeliai ar analitinės kategorijos, politiniai ar etiniai kontekstai bei imperatyvai. Priešingai tradicinėms etnografijoms, šiuolaikinės etnografijos yra tarpdisciplininės, kritiškos ir refleksyvios atliktų tyrinėjimų ir rašymo atžvilgiu. Paprastai jos naudojami naujomis teksto rašymo strategijomis: įvairiais antropologo įvaizdžiais, skirtingais duomenų pateikimo stiliais, įvairiu teksto sudarymu. Šių etnografijų autoriai taip pat renkasi naujus metodus ir objektus.

Literatūra

- Behar Ruth. 1996. *The Vulnerable Observer: Anthropology that Breaks your Heart*. Boston: Beacon Press.
- Bringa Tony. 1995. *Being Muslim the Bosnian Way: Identity and Community in a Central Bosnian Village*. Princeton University Press.
- Clifford James. 1986. On Ethnographic Allegory, Clifford J., Marcus G. E. (eds.). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*: 98–121. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Clifford James and Marcus George E. (eds.). 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Comaroff Jean, Comaroff John L. 1992. *Ethnography and Historical Imagination*. Boulder: Westview.
- Evans-Prichard Edward Evan. 1968 [1940]. *The Nuer: A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*. New York: Oxford University Press.
- Fox Richard Gabriel (ed.). 1991. *Recapturing Anthropology: Working in the Present*. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- Geertz Clifford. 1988. *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Harris Marvin. 1998. *Kultūrinė antropologija*. Vilnius: Tvermė.
- Hurston Zora Neale. 1978 [1935]. *Mules and Men*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Klumbytė Neringa. 1999. Tradicinės etnografijos mokslinės paradigmos dekonstrukcija postmodernioje antropologijoje, *Sociologija: mintis ir veiksmai* 4(6): 88–99. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

- Kondo Dorinne K. 1986. Dissolution and Reconstitution of Self: Implications for Anthropological Epistemology, *Cultural Anthropology* 1: 74–88. Washington, D. C.: American Anthropological Association.
- Malinowski Bronislaw. 1984 [1922]. *Argonauts of the The Western Pacific*. 3rd edition. Waveland Press, Inc.
- Marcus George E., Cushman, D. 1982. Ethnographies as texts, *Annual Review of Anthropology* 11: 25–69.
- Marcus George E., Fisher, Michael M. J. 1986. *Anthropology as Cultural Critique*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Marcus George E. (ed.). 1997. *Critical Anthropology Now: Unexpected Contexts, Shifting Constituencies, New Agendas*. Santa Fe.
- Mascia-Lees Frances E., Sharpe Patricia, Cohen C. B. 1989. The Postmodernist Turn in Anthropology: Cautions from a Feminist Perspective, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 15 (1).
- Menchu Rigoberta. 1984. *Rigoberta Menchu: an Indian Woman in Guatemala*. London: Verso. Edited by E. Burgos-Debray.
- Mintz Sidney Wilfred. 1985. *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History*. New York: Penguin Books.
- Moore Henrietta L. 1994. *A Passion for Difference*. Indiana University Press.
- Pratt Mary Louise. 1986. Fieldwork in Common Places, Clifford, J. and Marcus G. E. (eds.). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* 26–50. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Polier N., Roseberry William. 1989. Tristes Tropes: Post-Modern Anthropologists Encounter the Other and Discover Themselves, *Economy and Society* 18 (2): 245–264.
- Rabinow Paul. 1977. *Reflections on Fieldwork in Morocco*. Berkeley: University of California Press.
- Rabinow Paul. 1986. Representations are Social Facts: Modernity and Postmodernity in Anthropology, Clifford J. and Marcus G. E. (eds.). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* 234–261. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Reichard Gladys A. 1968 [1934]. *Spider Woman: A Story of Navajo Weavers and Chanters*. Glorieta, N. M., Rio Grande Press.
- Rosaldo Renato. 1986. From the Door of His Tent: The Fieldworker and the Inquisitor, Clifford J. and Marcus G. E.(eds.). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* 77–98. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Stack Carol B. 1996. *Call to Home: African Americans reclaim the Rural South*. New York: Basic Books.
- Sheper-Hughes Nancy. 1992. *Death Without Weeping: the Violence of Everyday Life in Brazil*. Berkeley: University of California Press.

- Stoll David. 1999. *Rigoberta Menchu and the Story of All Poor Guatemalans*. Westview Press.
- Tyler S. A. 1986. Post-Modern Ethnography: From Document of the Occult to Occult Document, Clifford J. and Marcus G. E. (eds.). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*: 122–140. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Tedlock Barbara. 1991. From Participant Observation to the Observation of Participation: the Emergence of Narrative Ethnography, *Journal of Anthropological Research* 47 (1): 69–95.
- Visweswaran Kamala. 1994. *Fictions of Feminist Ethnography*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Wedel Janine R. 1998. *Collision and Collusion: The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe, 1989–1998*. New York: St. Martin's Press.
- Wolf Eric R. 1982. *Europe and People Without History*. Berkeley: University of California Press.

Problems of Ethnography Writing: Critics of the Traditional and Alternative Conventions

Neringa Klumbytė

Summary

The article outlines problems of traditional ethnography (functionalist and structuralist texts) and alternative writing (ethnography of 1960's to present). Traditional texts apply certain writing conventions aimed to fulfill the scientific paradigm – particular narrative structure that claims to represent totality of social or cultural life, scientific observer image, “people” image, native point of view, rapport, and objective and generalizable style. However, despite scientific claims, traditional ethnographies are subjective, contextual and ideological. They fail to deal with history, change, political economy, and situational issues.

Alternative paradigms question conventions of traditional ethnography. They advocate new writing strategies that are sensitive to anthropologist – informant relations, social and contextual situatedness of the researcher, relevance of political economy and history, as well as ethical and political issues. As a result, the new style includes subjectivity, reflexivity, dialogue, different perspectives, openness, and conflict. It engages into experimenting with different writing strategies, inquires into new objects and applies different methods.

Non-traditional ethnographies provide different solutions to epistemological and methodological problems. However, non-traditional texts do not transcend all the problems of traditional writing and are far from problematic themselves. The problems of subjectivity / objectivity issues, author saturated texts, prevalence of anthropologist's authority, ethical and political sensitivities, the limits of new theoretical paradigms (social history, political economy), native anthropology, continue to engage anthropologists in critical discussions. The inquiry into both traditional and alternative problems let us conclude that both traditional and non-traditional ethnographies are textual constructions, they are shaped by political and historical contexts, moral and ideological imperatives, are also bound to disciplinary constrains and limited to the theoretical models they apply.

Gauta 2001 m. spalio mėn.